

“GAZAVAT-İ CEZÂYİRLİ GAZİ HASAN PAŞA'YA DÂİR

Ercümen Kuran

Osmanlı tarih yazıcılığında Gazavatnameler önemli bir yer tutar. Din ve devlet düşmanlarıyla yapılan savaşları anlatan bu çeşit eserler arasında, XVIII. yüzyılın büyük kapudan-ı deryası ve devlet adamı Cezayirli Hasan Paşa'ya aid olanı, *Gazavat-i Hayreddin Paşa* kadar olmasa bile¹ yine de tanınmıştır.

Bahis konusu eserin başlıca iki nüshası vardır. Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi kitapları arasında 2419 sayı ile kayıtlı olup², diğeri Viyana Milli Kütüphanesinde mahfuzdur (Gustav Flügel, *Die Arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, Viyana 1865, II, Yazma nr. 1256)³. İncelediğimiz Esad Efendi nüshası üç bölümden ibarettir. Birinci bölümde (vrk. 2b-65a), H. 1184 (M. 1770) yılında Rusların eline geçen Limni adasını Gazi Hasan Paşa'nın kurtarışı hikâye olunur. Müteakip bölümde (vrk. 67b-107b), Osmanlı Kapudan Paşasının H. 1189 (M.1775) de donanma ile Suriye kıyılarına giderek, âsi Zâhir al-'Umar ı Akkâ kalesinde kuşatması ve kaleyi düşürmesi tasvir edilir. Son bölümde ise (vrk. 108b-158b), Mora'da zorbalık yapan arnavutların H. 1193 (M. 1779) da Gazi Hasan Paşa tarafından yarımadadan çıkarılışı anlatılır.

¹ Bunun için bk., Ağâh Sırrı Levend, *Gazavat-nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-namesi, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından XI. seri nr. 8*, Ankara 1956, 73 v. d.

² Bunun için bk., *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları*, İstanbul 1944, fas. 2, 141 v. d.

³ Bu eserin Topkapı Saray Kütüphanesinde taklidleri için bk. Levend, *aynı eser* 153 v. d. Paris Milli Kütüphanesinde mahfuz bir nüshanın da bu gruba dahil olduğu kuvvetle muhtemeldir (E. Blochet, *Bibliothèque Nationale, Catalogue des Manuscrits turcs*, Paris 1933, II Supplément, Yazma nr. 1053).

Mahiyetini kısaca açıkladığımız bu eser hakkında, şimdiye kadar yazılanların hepsinde maalesef fahiş hatâlara rastlanmaktadır. Hususiyle, müellif doğru olarak tesbit edilememiş, bundan başka eserin değeri yanlış ölçülmüştür.

Müellif kimdir?

Flügel, yukarıda adı geçen katalogda (II, 412), *Gazavatname*'yi bir otobiyografya sayarak, Gazi Hasan Paşa'yı müellif olarak gösterir. Onu yanılta, yazmanın ilk sahifesindeki "Cezayirli Gazi Hasan Paşa... bahru berde Çâkerî gazavatı tarihidir" ibaresi olduğu şüphesizdir. Hâlbuki, bu eserin Gazi Hasan Paşa tarafından yazdırıldığı *Hadikatü'l-vüzera zeyli*'nde kayıtlıdır (Ahmed Cavid, *Hadikatü'l-vüzera zeyli*, İstanbul 1271, 43),

Bursalı Mehmed Tahir *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1342, III, 196 da *Gazavat*'ın Mehmed Talib Hulki'nin eseri olduğunu yazar. Mehmed Tahir Bey Topkapı Sarayındaki taklid nüshalardan Bağdad Kütüphanesinde 236 sayı ile kayıtlı bulunanı veya bunun bir kopyasını görmüş olmalıdır; zira, müellif olarak kaydettiği şahıs taklid nüshaları hazırlayanlardan biridir ⁴.

F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig 1927) adlı eserinde (308 v. d.), Blochet'nin bir kaydına dayanarak (Not, nr. 3 de adı geçen katalog, II Supplément, 177) ⁵, *Gazavatname*'yi *Tarih-i cedid-i Silistre* müellifi Mahmud Sabit Efendi'nin yazdığını kabul eder. Aslında Blochet yanılmıştır; çünkü, Paris Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arasında 1141 sayı ile kayıtlı yazma, Silistre vâlisi İstanköylü Hasan Paşa'nın 1768-74 Rus seferindeki gazasından bahseder ⁶. Zannımıza göre, Paris nüshası sonunda "Allahu taâlâ Gazi Hasan Paşa'nın iki cihanda yüzünü ak ve nûrunu berrak eyleye âmin" duasının bulunuşu, bu yanılmaya sebep olmuştur. Yazmayı dikkatli bir şe-

⁴ Kşl., Levend, *aynı eser*, 154.

⁵ Babinger, o zaman henüz basılmamış bulunan Blochet Katalogunun elyazmasını görmüştür.

⁶ Bu eserin Paris'dekinden başka biri İstanbul'da, ikisi Viyana'da olmak üzere, üç nüshası daha vardır. Bunun için bk., *İst. Küt. Ta. Co. Yaz. Kat.*, fas. 2, 168 v.d.; Flügel, *aynı eser* II, Yazma nr. 1121 ve 1122.

kilde incelememiş olan Blochet, isim benzerliği dolayısıyla hatâya düşmüş olmalıdır ⁷.

İstanbul Kütüphaneleri Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları'na göre, (fas. 2, 141), *Gazavatname*'nin müellifi, Limni adasına yerleşmiş olan Çâkerî-i Yemenî'dir. Ağâh Sırrı Levend ise, müellifin adını, eserde vrk. 64b deki ibareden "Çâkerî İsmail" olarak tesbit etmiştir (*aynı eser*, 152). Bu buluş kısmen doğrudur. Gerçekten *Gazavatname*'nin birinci bölümünü kaleme alan, Limni sâkinlerinden Çâkerî İsmail Efendi olduğu muhakkaktır. Fakat, vrk. 67a da kaydolduğu gibi, eserin ikinci bölümü Limni gazanamesinin "zeyli" dir. Bu bölümün sonunda (vrk. 106b), müellifin adı "Es-seyyid Muhammed Tâhir b. es-seyyid Osman el-ma'ruf der İslâm-boli" olarak açıklanır. Bu şahıs, *İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları*'nda eserin müstensihî sıfatıyla zikredilirse de (göst. yer.), vrk. 106b de müellif adından önceki "... an eseri'l-hakîri'l-mu'terif bi'z-zenbi ve't-taksîr" ibaresi onun müellif olduğunda şüphe bırakmaz. İki bölüm arasında göze çarpan üslûp değişikliği "zeyl" in Çâkerî İsmail tarafından kaleme alınmamış olacağına ayrı bir delil teşkil eder.

Diğer taraftan, M. C. Şahabettin Tekindağ, *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı *Cezzar Ahmed Paşa* maddesi bibliyografyasında *Gazavatname*'nin müellifi olarak Muhammed Tahir b. Osman'ı kaydeder. Az önce görüldüğü üzere, bu husus ancak eserin ikinci bölümü için gerçeğe uyar. Bununla beraber, *Gazavatname*'nin üçüncü bölümünü de aynı şahsın yazmış olması muhtemeldir. Son bölümde müellif adı geçmediği halde, önceki bölümle üslûp benzerliği böyle bir ihtimali âkla getirmektedir. Viyana nüshasının da iki bölümün birleştirilmiş olması da bunu destekler.

Kısacası, *Gazavatname*'nin ilk bölümünü Limnili Çâkerî İsmail Efendi yazmış ve İstanbullu Muhammed Tahir b. Osman adlı birisi buna bir zeyl eklemiştir.

Eserin değeri nedir?

Gazavat-i Cezayirli Gazi Hasan Paşa'dan ilk defa faydalanan

⁷ Cezayirli Hasan Paşa da, 1773 ve 1774 yıllarında Rusçuk seraskerliğinde bulunmuştur. *Tarih-i cedid-i Silistre*'de ondan iki yerde bahsolunur (Paris nüshası vrk. 101b-102a ve 106a).

J. von Hammer, eserin “muğlak ve karışık” olduğunu belirtir (*Geschichte des Osmanischen Reiches*, Peşte 1832, VIII, 361 not). Daha sonra, J. H. Mordtmann (*Encyclopédie de l' Islam, Djeza'irli Ghazi Hasan Pasha* maddesi bibliyografyası) ve F. Babinger (*aynu eser*, 309), Hämmer'e dayanarak, eserin değersiz olduğunu yazmışlardır.

Edebî değer taşımakla beraber, Limni gazanamesinin tarihi kaynak olmak itibarıyla fazla önemi bulunmadığı âşikârdır. Çâkerî İsmail Efendi Limni kalesinin düşmandan geri alınış tarihini bile bildirmez. Fakat, Hammer'in hükmü *Gazavatname zeyli* için doğru sayılmaz. Gazi Hasan Paşanın Suriye'ye denizden ve Moraya karadan yaptığı seferler burada teferruatıyla anlatılır. Osmanlı donanma ve ordusunda vukua gelen olaylar günügününe kaydolunduğundan başka ⁸, harekâta sahne olan bölgeler hakkında da değerli bilgi verilir. Hususiyle, Gazi Hasan Paşa'nın halka zulmeden Rumeli âyanlarını cezalandırmasına ayrılan sahifeler (vrk. 114b-132a) imparatorluğun iç bünye tarihine yeni malzeme katar.

Netice olarak şöyle denilebilir: *Gazavat-i Cezayirli Gazi Hasan Paşa* ilk plânda yayınlanması gereken bir eser değilse de, tenkidli baskısı yapıldığı takdirde, Osmanlı İmparatorluğunun XVIII. yüzyıl ikinci yarısı tarihini aydınlatmağa yarayacak birinci elden bir kaynak ilim âleminin istifadesine sunulmuş olacaktır.

⁸ Müellif bizzat donanmada bulunuyordu: “Ezcümle bu fakîr-i pürtaksîr Gazi-i müşarünileyh hazretlerinin kalyonlarında mevcud ve hâzır idim...”. Bk., vrk. 86b.